

ODPRTOST IN ZAPRTOST SODOBNE SLOVENSKE KULTURE
V ZAMEJSTVU IN ZDOMSTVU

Je naša sodobna slovenska kultura, posebno v zamejstvu in zdomstvu, odprta ali zaprta? Kaj je pravzaprav ODPRTOST in kaj ZAPRTOST? Je odprtost le nekaj pozitivnega, nove možnosti odpirajočega, medtem ko pomeni zaprtost geto, ožino, objokovanje nesrečne usode? Ali pa vodi odprtost v nejasnosti, meglo, izgubo lastnega bistva, lastnega jedra in je torej polna nevarnosti, medtem ko prav zaprtost daje kulturi hrbtnico, pomen in značaj?

Problem ni tako enostaven, kot bi mislili na prvi pogled. Eno pa se lahko reče: neko jedro, neka bivanjska, posebna hrbtnica je narodni kulturi potrebna. Toda če se bomo v tem, posebno dinamičnem času sklicevali samo na našo posebnost, živeli samo znotraj naših meja, bomo več izgubili kot priborili.

Podoba je, da danes, leta 1970, vedno odločilneje raste iz naše stvarnosti, centralnoslovenske in zamejske in zdomske, neki nemir, neka napetost, napetost med različnimi skupinami naše kulture na eni strani, in napetost med našim slovenskim svetom in tistim, kar imenujemo veliki, prostorni svet. Danes se že vidi, da nismo Slovenci tu samo zato, da bi bivali po neki višji previdnosti sami za sebe, da bi bili znotraj naših meja, kot se reče, pridni, požrtvovalni, vestni, uslužni, čisti in tako naprej, torej neka slovanska Švica v malem, temveč je namen našega bivanja prav v PRESEGANJU ozkosti tega bivanja, v drznih, četudi tveganih skokih v novo, v soočanju in sožitju s svetom, ki nas obdaja.

Toda že izraz, da nas nekaj obdaja, je nevaren. Zakaj ta pomeni, da smo ujeti, zakoličeni, sami sredi krutega tujega sveta. Namesto da bi bivali, tvorno živeli prav v svetu, ki je pravzaprav ves naš, v katerem moremo mnogo bolj globalno delovati, samo če to poskusimo, in ki končno tudi ni tako zlohotno sovražen našemu bivanju, kot se to včasih trdi.

Ponavadi pravimo, da smo ostali Slovenci tu na tej zemlji samo zaradi lastne trdoživosti, odpornosti in prizadevnosti. Ne da bi podcenjeval to našo trdoživost, moram le pristaviti, da zadeva ni tako enostavna. Da smo tu, je tudi zasluga tega, kar nas obdaja in kar nas je politično obvladalo in mučilo, to je, naj se sliši še tako paradokсно, posebnih političnih in evropskih konstelacij, naše podvržene nezgodovinskosti v okrilju habsburške monarhije, ki je po razpadanju turškega cesarstva tudi sama postajala evropska provinca. Torej je bilo naše življenje življenje na robu, provinca province.

Vsekakor dokazuje dejstvo, da govorimo o odprtosti, naše želje in potrebe, ostreti se tiste nekdanje nezgodovinskosti, ki pa nas je po svoje rešila v času, v katerem so imeli majhni, drugačni, manjšine še težjo usodo kot danes. Tu, pred nami, je danes formiran narod, zavesten organon, zavestno narodno telo, iz objekta zgodovine smo v zadnjih desetletjih postajali in postajamo subjekt zgodovine.

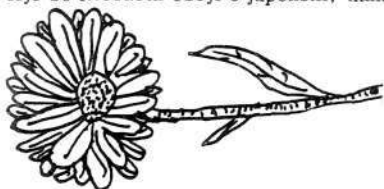
Toda v vsej tej rasti v afirmacijo se nismo rešili mitov preteklosti, mitov o naši nemoči in stalni krutosti drugih do te naše majhnosti. Ti miti preteklosti pa niso le miti o narodni usodi, temveč tudi politični miti iz preteklih dni, ki bi radi bili še danes, po več desetletjih realija in perspektiva, a ki le utesnjujejo, zapirajo, sumničijo in preprečujejo tvorno pretakanje vseslovenskih kulturnih sil v vseh smereh in ki tudi ovirajo tisto, kar bi imenoval slovenska evropska afirmacija.

Danes bi morali znati ustvariti kritično perspektivo v prihodnost, te pa ne moremo ustvariti na podlagi nekakšnega folkloristično pojmovanega slovenstva, slovenstva, ki bi naj bilo v večnem ohranjanju naših starih tradicij in naših starih šeg in navad, kot to pojmujejo mnogokje v zdomstvu in zamejstvu.

Slovenstvo namreč ni nekaj statičnega in tudi naša slovenska kultura ni zamrznjena, temveč se kljub vsem zastojem in tudi padcem razvija naprej. Kar pogrešam tu v zamejstvu in zdomstvu, je aktivnejši, globalnejši pristop do nove slovenske kulturne strukture. Saj ni mogoče danes izdelovati le zgodb po receptih iz prejšnjih dob. Časi so se vendar spremenili in zamejska Mohorjeva družba bi vendarle na primer morala modernizirati svoj uredniški koncept. Poglejmo samo nekoliko, kakšno literaturo izdajajo danes v Avstriji in posebno v Nemčiji podobne katoliške založbe. Potem bomo lahko videli, kako neznanosko smo zaostali, kako smo na tem področju res provinca province.

V zdomstvu in tudi zamejstvu je vse preveč samousmiljenja in vse premalo ustvarjalne iniciative, povezane s tvorno fantazijo. Manjka tudi tisti kritični odnos do naše stvarnosti, s katerim je že pred stoletji nastopil Primož Trubar, a je danes tu, marsikje med nami, pozabljen. Namesto da bi bili v emigraciji odprti do novih časov, se velikokrat (seveda so tudi izjeme) zapiramo v ozke kroge, v trdoglavo kljubovanje, drobtinčarsko vztrajanje na popolnoma nerealnih in često preživelih pozicijah, ki so že davno doživele svoj poraz.

Kot manjka v katoliških vrstah marsikje pokoncilске odprtosti, tako manjka zdomstvu odprtosti do problemov dežel, v katerih žive. Premalo informacij prihaja iz tistih koncev sveta, v katerih žive naši kulturni delavci, informacij namreč, ki bi kritično osvetlile tamkajšnje centralno kulturno situacijo. Kje so literarni eseji o japonski, kanadski, severnoameriški, avstralski, a tu-

di južnoameriški kulturi? Kaj nas ta tuji svet, kot pravimo, res ne zanima? Ne bi moglo naše slovenstvo ob soočenju s temi novimi svetovi pridobiti novih dimenzij? Kaj ne moremo nikoli ničesar tvegati? Moramo vedno le izgubiti in nikoli pridobiti?

Zaprti in zapeti pa smo tudi vse preveč do tistega, kar imenujemo tuji. Naši kulturni delavci v zdomstvu in zamejstvu bi lahko sprožili mnogo več tvornih iniciativ, lahko bi mnogo intenzivneje seznanjali svet s problemi in rezultati naše slovenske kulture. Kje so na slovenskem Koroškem prizadevni informatorji nemške javnosti o slovenski kulturi? In koliko je tistih, ki delajo to v Italiji? In kaj je z Anglijo, Francijo, Argentino, Japonsko, Avstralijo, Združenimi državami? Skoraj same "tabule rase" v tem smislu, mnogo preveč mrtvega kapitala.

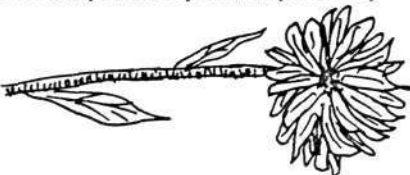
Toda ne smemo pozabiti, da ta naša togost izvira čisto prav iz naše zaprtosti, ki ni naklonjena drugačnim skupinam v slovenski kulturi, ki s strahom, odporom in zavistjo gleda na vsak uspeh nekoga, ki ni v njegovi skupini, ki ni on sam. Namesto, da bi se zavedali, da je kultura nekaj raznolikega in more le strpnost in prizadevna elastičnost iz te raznolikosti ustvariti pluralistično kulturno državo. Tako pa se velikokrat zdi, da smo razbiti na skupine, skupinice in posameznike, ki se bojujejo med seboj in ne morejo razumeti drugačnih naziranj drugega akterja, ki raste iz drugačnega okolja, spoznanja, doživetij in življenjskega načina. Ta zaprtost še posebno hromi zamejsko in zdomsko kulturno ustvarjanje in tudi preprečuje, da bi se bolj odprli v svet.

Kar odkrito se vprašajmo: Koliko mi Slovenci sploh dopuščamo drugačnost? To velja tudi za tiste v domovini? Velikokrat se namreč zdi, da je ta naša kulturna situacija eno samo prizadevanje, udariti vse čevlje na eno kopto, znivelizirati narodno kulturno ustvarjanje do nepomembne, nenevarne in nevznemirljive povprečnosti.

Zakaj torej nismo sposobni tiste odprtosti, kot so jo na primer pokazali Čehi? Kaj ne sodi k tej odprtosti tudi dobršna mera osebnega poguma?

Da vprašam: Zakaj se naši pisatelji nasploh tako malokdaj oglašajo v mednarodnih in drugih revijah, ki so vedno bolj nadnarodno odprte? Ali se jim zdi, da tako ni mogoče nič narediti? Ali pa jih sploh nič ne vznemirja in so z vsem zadovoljni? Kjer ni notranje nezadovoljnosti in notranjega nemira in notranjega ognja, ni tudi nikakršnega bistvenega rezultata. Zakaj se naši pisatelji ne oglašajo niti v hrvaških in srbskih revijah? Verjetno je že kar nedostojno, če kdo izmed Slovencev zasuka pero v srbohrvaščini, Kaj ne diši to že po narodnem odpadništvu?

In vendar. Slovenci nismo le zaprti. Nekaj slovenskih imen je, ki je v svetu doseglo lep uspeh. A to so več ali manj redke izjeme, ki jih skoraj

nikdo ne zabeleži, nikdo ne doume v njihovi pomembnosti za ta čas.

Odprtost kulture pomeni svobodno kroženje kulturnih dobrin čez ves slovenski prostor. Danes pa slovenska centralna domovina ne pozna kulture zdomstva in le delno kulturo zamejstva in slovensko zamejstvo in zdomstvo se velikokrat zapira tistemu, kar prihaja iz domovine.

Večkrat določeni krogi površno in tendenčno zaključujejo, da je slovenska zdomska literatura fašistoidna literatura, nekakšen produkt reakcionarnih ustvarjalcev. Toda tudi to zdomstvo kljub svoji zaprtosti ni nekaj enakega, tu so diferenciacije, ki bi jih veljalo upoštevati. Poleg tega mnoga dela slovenskega zdomstva preraščajo avtorjevo situacijo, takorekoč presegajo avtorja in poročajo o položaju, ki je mnogo bolj zapleten, kot se to komu zdi.

Kdor zamočuje ta del slovenske kulture, zamočuje istočasno tudi nekaj pri samem sebi. Ko se bojimo diferenciacij in različnih svetov, se zapiramo v lastni geto, v lastno ozkost, medtem ko se kulturni svet vedno bolj odpira najrazličnejšim smerem in željno išče kvalitetnih informacij.

So ti naši študijski dnevi v Dragi ob vsem tem možnost, odpreti, demokratizirati in humanizirati našo slovensko kulturo v vseh smereh, doma in vzunaj, ali pa so samo neobvezno kramljanje, ki samo dokazuje našo nemoč, nemoč kulturnih delavcev in kulture v vseh smereh. Smo mi kulturni delavci resnični samoupravljavci naše kulture, naše literature, ali pa se morajo o odprtosti in zaprtosti slovenske kulture pogovarjati druge, resnično odločilne politične sile, ki to kulturo kljub vsem zanikanjem v resnici taktirajo. Moremo mi tu res kaj aktivno spremeniti v smislu večje odprtosti in tolerantnosti in pravičnejše informacije, ali pa je vse zaman, vse leporečje, ki sicer dokazuje nekaj naše dobre volje in našo slabo vest, našo podzavestno željo, da bi kaj spremenili, medtem ko smo na tihem že kar veseli, da se ne bo nič spremenilo, ker bi ob vseh spremembah morali kaj žrtvovati.

Toda slovenska kultura je obsežnejša, kot to sporočamo javnosti. Pričakovati bi torej bilo, da to kulturo odpremo vsem členom naroda, da sam presodi in razsodi o nji, saj je on, narod sam, edini poklican, da to stori. Če torej ti študijski dnevi v Dragi niso sejanje morja skozi rešeto, ampak resnično odpiranje oken, ki so bila predolgo v škodo nam vsem zaprta, bom prvi stopil k oknu in naznanil novo jutro odprte, bolj svobodne in pluralistične slovenske kulture.

86

(Prebrano kot koreferat h Kocbekovemu predavanju na Študijskih dnevih v Dragi)

